

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

مصاحبه پژوهشی با،

جناب آقای دکتر سیدحسین موسوی چلک، رئیس انجمن مددکاری اجتماعی ایران

آسیب های اجتماعی

حلقه مفقوده مددکاری و معنادران کجاست؟

(نقش مددکاران اجتماعی در بهبود وضعیت معنادران بهبود یافته)

فرآورده های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: مریم عابدی

نکات برجسته □

- کشورهای پیشرفته مهم‌ترین محور فعالیت خود در حوزه مددکاری اجتماعی را در کانون توجه خود قرار داده‌اند.
- فعالیت کشورها در حوزه اجتماعی باعث جلب اعتماد عمومی مردم می‌شود و بدین گونه از آسیب‌های اجتماعی هم کاسته می‌شود.
- آسیب‌های اجتماعی مانند آسیب‌های طبیعی‌اند؛ مانند زلزله که می‌تواند بنای خانه‌ها را تخریب کند، این آسیب‌ها بنیان خانواده و اجتماع را بهم می‌ریزد.
- آسیب‌های اجتماعی مانند آسیب‌های طبیعی‌اند؛ اگر به موقع و به‌هنگام شناخته شود و یا پیشگیری شود، احتمال کاهش خسارت‌ها افزایش خواهد یافت.
- حرفه مددکاری اجتماعی به تغییر اجتماعی کمک می‌کند و موجب حل مشکل در روابط انسانی و اقتدار افراد می‌شود.
- افزایش روز افزون آسیب‌های اجتماعی، از تبعات غفلت ورزیدن از موضوع سلامت اجتماعی و نپرداختن به بعد اجتماعی مفهوم توسعه است.
- یکی از مسائل اجتماعی که آسیب‌های اجتماعی دیگر از دل آن سر بر می‌آورد، اعتیاد است.
- اعتیاد به مواد مخدر یکی از مهمترین آسیب‌های اجتماعی و از مصادیق عمده انحرافات محسوب می‌شود.
- معتاد وقتی به نئشگی برسد، با توجه به نیازی که در بدنش حس می‌کند، اخلاقیات را زیر پا می‌گذارد و دست به خشونت می‌زند.
- مددکار اجتماعی در مراکز بازپروری و کلینیک‌های ترک مصرف مواد می‌توانند نقش پررنگ و موثری داشته باشد.
- مددکاران اجتماعی یکی از اعضای مهم تیم درمان به شمار می‌آید که در این فرایند بسیار کمک رسان هستند.

- اقداماتی که مددکار اجتماعی پس از خروج فرد از درمان می‌تواند برای کمک به وی انجام دهد:

شناسایی مشکلات و ارجاع بر اساس نیازمندی به سایر بخش‌های حمایتی

پیگیری و مداخله در صورت بروز و شناسایی بیمار ایدز و هپاتیت و سایر مشکلات جسمی

جلب حمایت‌های مالی در صورت نیاز

ارتباط تلفنی یا حضوری با مراجع و خانواده آن

اسکان موقت و دایم برای مددجویان بی‌خانمان

کمک به حرفه‌آموزی

ویزیت در منزل در صورت وجود شرایط

اقدام‌های اجتماعی و بستر سازی اجتماعی

شناسایی موقعیت‌های پر خطر و ارجاع به سایر اعضای تیم درمان

– بهره‌گیری از ظرفیت مددکاران اجتماعی با استفاده از راههای ذیل:

□ مقدمه

همزمان با گسترش صنعت و پیش رفتن به سوی توسعه، آسیب‌های اجتماعی نیز روی دیگر خود را نشان می‌دهد، آسیب‌هایی که دیگر مثل گذشته ساده نیستند و پر پیچ و خم شده‌اند و هرکسی قادر به حل کردن آنها نیست؛ کشورهایی که در سطح بالایی از رفاه قرار دارند، مهم‌ترین محور فعالیت خود را در حوزه مددکاری اجتماعی کانون توجه خود قرار داده‌اند تا از این طریق اعتماد عمومی مردم را جلب و از آسیب‌های اجتماعی بکاهند.^۱ در این نوشتار سعی شده به نقش مددکاری اجتماعی در درمان معتادان پرداخته شود.

□ مددکاری اجتماعی چیست؟

مددکاری اجتماعی کار حرفه‌ای است که به افراد، خانواده‌ها، گروه‌ها و جوامع کمک می‌کند تا رفاه فردی و اجتماعی خود را ارتقاء بخشند و هدف آن کمک به افراد در توسعه مهارت‌های خود و توانایی آنها در استفاده از منابع خود و جامعه برای حل مشکلات است. مددکاری اجتماعی علاوه بر بررسی، کاهش و رفع مشکلات فردی و شخصی، به مسائل اجتماعی گسترده‌تر مانند فقر، بیکاری و خشونت‌های خانگی و... نیز می‌پردازد.^۲ امروز وضعیت آسیب‌های اجتماعی در کشور به گونه‌ای شده که مدیران عالی رتبه کشوری مستقیماً وارد این مقوله شده‌اند و سازمان‌های اجتماعی مانند بهزیستی با توجه به فرمایشات رهبر معظم انقلاب در این زمینه اولویت کار خود را مقابله با این آسیب‌ها و کنترل آن گذاشته‌اند.^۳

□ تاریخچه مددکاری اجتماعی

بررسی منابع و اسناد تاریخی نشان می‌دهد که مددکاران اجتماعی به عنوان یک وظیفه انسانی، مذهبی و اجتماعی در جوامع مختلف وجود داشته است، اما مددکاری اجتماعی حرفه‌ای جدید است که با استفاده از روش‌ها و فنون علمی، عمری کمتر از ۵۰ سال دارد.

۱. آسیب‌های اجتماعی که در غیبت مددکار رشد می‌یابد؛ ایرنا، ۹۶/۱/۲۳

۲. مددکاری اجتماعی چیست؟! سایت توان درمان، ۹۷/۲/۲۷

۳. آسیب‌های اجتماعی که در غیبت مددکار رشد می‌یابد؛ ایرنا، ۹۶/۱/۲۳

اواخر قرن ۱۹ به خصوص بعد از جنگ جهانی دوم با رشد نهضت‌های مربوط به اصلاحات اجتماعی و توسعه سازمان‌های خیریه با استفاده از علوم روانشناسی جامعه‌شناسی و براساس اصول حرفه‌ای، روشی مدون برای آن به وجود آمد. در کشور ما ایران، مددکاری اجتماعی جدید با ایجاد آموزشگاه‌های عالی خدمات اجتماعی در سال ۱۳۳۷ در تهران آغاز شد.^۱

□ حوزه فعالیت‌های مددکاری اجتماعی چیست؟

حوزه فعالیت مددکار اجتماعی عمدتاً موسساتی است که عملکرد آنها در چارچوب مشکلات فردی است. مثلاً بیمارستان‌ها، زندان‌ها، پرورشگاه‌ها، کانون‌های اصلاح و تربیت مجموعه‌های خدمات حمایتی و توانبخشی. مددکاران فردی با کمک مراجع، مشکل را شناسایی و درصدد رفع آن تلاش می‌کنند و فرد را به زندگی مستقل هدایت می‌کنند. در این روش مددکاران اجتماعی بطور مستقیم با فرد و بدون واسطه ارتباط برقرار می‌کنند که با ارائه مشاوره، اتصال مراجعین به ارائه‌دهندگان خدمات و توانمند ساختن مراجعان برای برآورده ساختن نیازهای خود، به مشکلات آنها از جمله فقر، اعتیاد و بیماری‌های روانی کمک می‌کنند.^۲

□ مددکاری اجتماعی تا چه اندازه در جامعه ما مورد توجه است؟

حسن موسوی چلک رییس انجمن مددکاری اجتماعی ایران: رشته مددکاری اگرچه تا به امروز توانسته نقش ارزنده‌ای در حمایت و یاری رساندن به مددجویان و آسیب‌دیدگان زیادی داشته باشد اما هنوز برای رسیدن به نقطه مطلوبی که بتوان گفت یک مددکار درست به اندازه یک پزشک برای ترمیم جسم و روح بیمار نقش غیر قابل انکاری دارد، فاصله زیادی باقی است. اگر چه هنوز این رشته نوپا با مشکلات حمایتی زیادی مواجه است و چه بسا قوانین هنوز هم حمایت آنچنانی از این رشته ندارند؛ و از طرفی هم نمی‌توان منکر نقش غیرقابل انکار و مهم مددکاران در یاری رساندن به بیماران شد؛ اما ضرورت وجود این قشر در جامعه امروز بیش از پیش نمایان است.

رشد علمی حرفه مددکاری اجتماعی در ایران به اندازه سابقه آن در کشور نیست، مددکاری اجتماعی در ایران باید تخصصی شود که این شرایط می‌تواند جایگاه تخصصی خدمت اجتماعی را بیش از پیش نمایان کند. مددکاران اجتماعی باید در زمینه مسئولیت و مطالعات اجتماعی بیش از پیش تلاش کنند، تشکیل سازمان نظام مددکاری اجتماعی می‌تواند حمایت‌های صنفی از مددکاران اجتماعی و جایگاه حقوقی آنها را تقویت کند که در این زمینه نیز در گذشته پیگیری‌هایی صورت گرفته و ادامه دارد.

□ چرا مددکاری اجتماعی در جامعه ما زیاد مورد توجه نیست؟

حسن موسوی چلک رییس انجمن مددکاری اجتماعی ایران: باید در سیاست‌گذاری و هم در ساختارهای مدیریتی مددکاری اجتماعی بازنگری شود. یکی از این عرصه‌ها ایجاد همکاری‌های بین بخشی و فرابخشی است چرا که اگر تنها یکی دو سازمان اجتماعی قلم این حوزه باشند چشم انداز روشنی در انتظارمان نخواهد بود. مددکاری اجتماعی در ایران ۶۰ سال سابقه فعالیت عملی دارد که طی این سال‌ها تلاش‌های بسیاری صورت گرفته است اما این واقعیت را باید پذیرفت که رشد علمی این حرفه در ایران به اندازه سابقه آن در کشور نیست. مددکاری اجتماعی باید در ایران تخصصی شود که این شرایط می‌تواند جایگاه تخصصی خدمت اجتماعی را بیش از پیش نمایان کند.

۱. مددکاری و نقش آن در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی؛ خبرگزاری مهر، ۹۷/۱۱/۷

۲. مددکاری اجتماعی چیست؟! سایت توان درمان، ۹۷/۲/۲۷

موانع اجتماعی باید حذف شوند چرا که مددکاری اجتماعی، حوزه‌ای بین رشته‌ای است که در سازمان‌های گوناگون از جمله هلال احمر، نیروی انتظامی، سازمان‌های مردم‌نهاد، حوزه سالمندان و زنان و... مشغول فعالیت است.^۱

□ نقش مددکاری اجتماعی در درمان معتادان

افزایش روز افزون آسیب‌های اجتماعی، از تبعات غفلت ورزیدن از موضوع سلامت اجتماعی و نپرداختن به بعد اجتماعی مفهوم توسعه است. یکی از مسائل اجتماعی که آسیب‌های اجتماعی دیگر از دل آن سر بر می‌آورد، اعتیاد است؛ هم‌چنانکه رئیس انجمن مددکاری ایران به آن اشاره می‌کند: بیشترین مشکلات در خانواده‌ها از اعتیاد است.^۲ سید حسن موسوی چلک، رئیس انجمن مدد کاران اجتماعی ایران: با توجه به اینکه اعتیاد بیماری سخت و پیچیده‌ای است باید حمایت خانواده و نهادهای اجتماعی از این افراد بیشتر شود زیرا اعتیاد بر افزایش آسیب‌های اجتماعی از جمله فقر و ایدز نیز تاثیرگذار است.^۳

□ اعتیاد، بیماری مزمن و عودکننده و نقش مددکاری اجتماعی در این زمینه

اولین سوالی که پس از پذیرش بیمار برای درمان و فروکش کردن هیاهو و اضطراب‌های اولیه درمان در ذهن افراد ایجاد می‌شود این است که درمان تا کجا ادامه دارد؟ و پس از آن چه می‌شود؟

به دلیل فراگیر و پیش‌رونده‌گی ابعاد بیماری اعتیاد، هر فردی که با بیماری اعتیاد آشنا باشد یک نکته را به خوبی دانسته و لمس کرده‌است: ورود فرد مصرف‌کننده به درمان پایان راه نیست و شاید ورودی باشد برای مسیری طولانی و بعضاً دشوار.^۴ دشوار از آن جهت که او پس از درمان امکان بازگشت به اعتیاد قبلی و یا اعتیادی صدچندان بدتر از قبل را خواهد داشت و اینکه پس از درمان، او می‌خواهد به آغوش جامعه و خانواده‌اش بازگردد؛ او می‌خواهد به شغل و تخصصی که قبلاً در آن مشغول بوده‌است مشغول شود و ... ولی آیا می‌تواند بی‌چون و چرا بازگردد؟ آیا در این برهه زمانی کسی است که او را پشتیبانی کند که به اعتیاد برنگردد و یا به اطرافیان رفتار درست؛ با یک نفر بهبود یافته از اعتیاد را متذکر شود؟ در این بین نقش مددکار اجتماعی بسیار پررنگ خواهد بود.

□ ضرورت حضور مددکاران اجتماعی در مراکز درمان و مشاوره اعتیاد

دکتر سید حسن موسوی چلک، رئیس سازمان مددکاری اجتماعی ایران: اگر ما بخواهیم به سمت بازتوانی معتادین برویم محور این کار مددکار اجتماعی است به همین دلیل است که در اکثر مراکز ترک اعتیاد مددکار اجتماعی حضور دارد. توانمندسازی اجتماعی با محوریت مددکار اجتماعی امکان پذیر خواهد بود مددکار می‌تواند بستر را برای پذیرش ترک اعتیاد فرد فراهم کند، مددکار می‌تواند بستر را برای آماده‌سازی و پذیرش آنها و یا فراهم‌سازی اشتغال چنین افرادی فراهم کند، مددکار اجتماعی می‌تواند رابطی باشد بین فرد بهبود یافته با سایر مراکز اجتماعی و عاملی باشد برای پذیرش فرد نجات یافته از اعتیاد در خانواده خودش و محیط‌های اجتماعی. بطور کلی محور توانمندسازی اجتماعی این گونه افراد مددکاران اجتماعی هستند.^۵

۱. مددکاری و نقش آن در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی؛ خبرگزاری مهر، ۹۷/۱۱/۷

۲. مشکل اساسی خانواده ایرانی اعتیاد، ازدواج لذت مدار و ضعف آموزش است؛ ایسنا، ۹۷/۷/۲۶

۳. ۸۰ درصد معتادان پس از ترک دوباره مواد مخدر مصرف می‌کنند؛ سلامت نیوز، ۹۶/۱۰/۱۹

۴. برنامه مددکاری بزرگترین حلقه مفقوده درمان و باز توانی معتادان؛ ادنا، ۹۶/۲/۱۱

۵. نقش مددکار اجتماعی در حمایت فردی از بهبود یافتگان؛ وبسایت کلینیک مددکاری اجتماعی شمس کریمان، ۹۴/۷/۱۶

مددکاری اجتماعی در راستای ارتقای کمی و کیفی ارائه خدمات به مراجعین، هدایت و نظارت بر روند مراحل اجرایی مراکز درمانی بویژه مراکز درمان سوء مصرف مواد مخدر مسئولیت دارد. یکی از علل اصلی برگشت مجدد بالای معتادان در کشور پس از پاک‌ی و یا در طی روند درمان بی‌توجهی به برنامه‌های مددکاری در مراکز است. در روند یک درمان کامل، باز توانی و کاهش آسیب و حتی درمان جایگاهی است که اگر به آن توجه نشود پاشنه آشیل برنامه ترک اعتیاد است.^۱

مددکار اجتماعی باید بتواند به تامين، حفظ و ارتقای فعالیت معتادان و بازپروری آنان اقدام کند، شبکه‌های حمایتی از افراد درمان شده از اعتیاد ایجاد کند، برنامه‌های گسترده و موثر پیگیری این افراد را سازمان‌دهی کند، جلوگیری از ایجاد اثرات منفی ناشی از محل نگهداری از معتادان، جلوگیری از برچسب خوردن افراد معتاد در جامعه (انگ‌زدایی) و سازمان‌دهی امکانات و باز توانی شغلی این افراد در مقابله با اعتیاد ضروری است.^۲

□ حمایت‌هایی که مددکاران اجتماعی برای بهبود یافتگان از دام اعتیاد می‌توانند انجام دهند:

- جذب خیرین این عرصه برای حمایت‌های مالی بهبودیافتگان
- ایجاد صندوق اشتغال مددجویان و بهبود یافتگان اعتیاد و خانواده‌هایشان با سرمایه‌گذاری و تجمیع وجوه اداره شده کمیته امداد، ستاد زندان‌ها، بهزیستی و سایر دستگاه‌های حمایتی در جهت هم‌افزایی و پرهیز از همپوشانی
- آموزش حرفه‌ای در زمینه بازار کار و اشتغال‌زایی
- تقویت حس اراده در جهت مقاومت و دوری از بازگشت به حالت اعتیاد در گذشته
- استفاده از ظرفیت نمایشگاه، فروشگاه، بازارچه‌ها جهت ارائه محصولات جهت فروش محصولات بهبود یافتگان اعتیاد و خانواده ایشان
- تلاش برای دریافت تسهیلات و وام‌های لازم در جهت اشتغال و شروع زندگی سالم
- بازگرداندن فرد بهبود یافته به کانون خانواده و ازدواج سالم
- تقویت حس مفید بودن و خودآگاهی بیشتر
- تلاش در جهت تقویت سواد و ادامه تحصیل
- جستجوی توانمندی و استعداد بهبود یافته و پرورش و سوق دادن فرد در جهت استعدادهايش
- افزایش حس همدلی، عدم سرزنش و تحقیر، تشویق وی در جهت انجام فعالیت و حس مسئولیت‌پذیری.

۱. برنامه مددکاری بزرگترین حلقه مفقوده درمان و باز توانی معتادان؛ ادنا، ۹۶/۲/۱۱

۲. لزوم حضور مددکار در هر خانواده برای مقابله با اعتیاد؛ ایسنا، ۹۴/۳/۲۱

□ تلاش مسئولان برای بازگشت بهبودیافتگان از اعتیاد به آغوش جامعه

یکی از دغدغه‌های اصلی ستاد مبارزه با مواد مخدر موضوع اشتغال درمان‌یافتگان است که بر همین اساس و با اقدامات انجام شده تا به امروز ۴۰۰۰ نفر از درمان‌یافتگان اعتیاد توانسته‌اند در بخش‌های مختلف مشغول به کار شوند که این امر برای اولین بار است که در کشور و در راستای اقتصاد مقاومتی و با حمایت‌های دولت، ستاد مبارزه با مواد مخدر و همچنین مردم محقق شده است.^۱ یکی از برنامه‌های ستاد مبارزه با مواد مخدر از بین بردن سوابق معتادان است اما نه به این معنی که کاملاً بدون سابقه در سیستم و سامانه ثبت شوند، بلکه کاری کنند که این سابقه بلا اثر شود و تاثیری در اشتغال و ورود آنها به چرخه جامعه نداشته باشد.^۲ مرکز توسعه پیشگیری و درمان اعتیاد سازمان بهزیستی نیز با تفاهم‌نامه‌هایی که با ستاد مبارزه با مواد مخدر و سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور امضاء کرده‌اند؛ تعدادی از معتادان بهبود یافته که هیچ آموزش شغلی ندیده‌اند به سازمان فنی حرفه‌ای معرفی می‌کنند.^۳

□ سخن آخر

در حال حاضر با مسائل اجتماعی گوناگونی روبرو هستیم که مددکاران در آن حوزه کارهای لازم را انجام داده‌اند اما باید از ظرفیت‌های جدید کمک بگیریم تا مددکاری اجتماعی خودش در تقویت خودش گام بردارد. همچنین باید به سمت مدیریت متناسب با شرایط کشور و استفاده از تجارب داخلی و بین‌المللی حرکت کنیم. مددکاری اجتماعی باید توسعه پیدا کند و منسجم‌تر شود به طوری که انسجام اجتماعی را سرلوحه خود قرار دهد و مسائل اجتماعی را به شکل روزآمد رصد کند. در برخی از مناطق در مراکز درمان و مشاوره اعتیاد، مددکار اجتماعی حضور ندارد و فقط برخی از مراکز از حضور مددکاران تجربی بهره‌مند می‌شوند.^۴ مددکاران اجتماعی یکی از اعضای مهم تیم درمان به شمار می‌آید که در این فرایند بسیار کمک رسان هستند به خصوص در فاز بعدی پیگیری که مراجع مرکز درمانی را ترک می‌کند. مهمترین رسالت مددکاری اجتماعی و تفاوت آن با سایر حرفه‌های یاورانه پیگیری مراجع یا مددجو است. مددکار اجتماعی تا جایی کار خود را پیش می‌برد و فرایند درمان را تمام شده می‌داند که فرد دارای استقلال نسبی و بازگشت به زندگی باشد و بتواند بدون نیاز به یک حامی زندگی را ادامه دهد. نقش مددکار اجتماعی در فرایند درمان و پس از درمان اعتیاد بسیار حایز اهمیت است.^۵ وضعیت اجتماعی کشور در حوزه خانواده، کودکان، زنان، سالمندان، معلولین، آسیب‌های اجتماعی، جرایم، بیماری‌ها، سلامت اجتماعی، نشاط اجتماعی و سرمایه اجتماعی نگران‌کننده است و برای برون‌رفت از این شرایط یا به عبارت بهتر کنترل این شرایط، بهره‌گیری از ظرفیت مددکاران اجتماعی در کنار سایر متخصصان می‌تواند تاثیرگذار باشد.

۱. ایجاد ۴۰۰۰ شغل برای درمان یافتگان اعتیاد؛ ایسنا، ۹۶/۷/۲۸

۲. برنامه ستاد مبارزه با مواد مخدر برای بی‌اثر کردن سوابق معتادان؛ ایسنا، ۹۷/۱۰/۷

۳. چند درصد معتادها پس از درمان پاک می‌مانند؟؛ روزنامه دنیای اقتصاد، ۹۶/۱۰/۲۶

۴. ۸۰ درصد معتادان پس از ترک دوباره مواد مخدر مصرف می‌کنند؛ سلامت نیوز، ۹۶/۱۰/۱۹

۵. آسیب‌های اجتماعی که در غیبت مددکار رشد می‌یابد؛ ایرنا، ۹۶/۱/۲۳